

سقراط ناراضی

به لطف دوستی اخیراً کتاب «هر بار که معنی زندگی را فهمیدم، عوضش کردند»، نوشته دانیل کلاین، با ترجمه حسین یعقوبی به دستم رسید. آنرا با لذت تمام خواندم و اوقاتِ خوشی را تجربه کردم. در جایی از کتاب، نویسنده از قول برتراند راسل آورده است:

«لذاتِ ذهن، حداقل به اندازه لذاتِ جسم مهم هستند». همچنین از قول جان استوارت میل، فیلسوف فایده‌گرای انگلیسی قرن نوزدهم نقل کرده: «بهتر است یک انسان ارضا نشده باشید تا یک خوک ارضا شده. بهتر است سقراط ناکام باشید تا ابله کامیاب».

شوپنهاور نیز در اثر خواندنی «در باب حکمت زندگی»، بر اهمیت لذاتِ ذهنی و تفوقِ آن تأکید کرده؛ که بدینی و تلخ‌کامی مفرط، چندان جایی برای کام گرفتن از دنیا برایش باقی نگذاشته بود. شنیدن این سخن از راسلی که لذاتِ جسمی را قویاً به رسمیت می‌شناخت و در زندگی شخصی خود مدام در پی احراز آن بود، شنیدنی و تأمل‌برانگیز است. افزون بر این، به نزد میل، سقراطی که ناکام است و نصیب چندان از لذاتِ دانی (lower pleasure) که فصل مشترکِ انسان و حیوان است، نبرده؛ در مقابل، از لذاتِ عالی (higher pleasure) که شامل آگاهی، زیبایی و عشق است و مختصّ انسان، بهره‌مند گشته؛ در قیاس با فردی که از لذاتِ عالی طرفی نبسته و در این دنیا تنها لذاتِ دانی را نصیب برده، بهتر است.

روزگاری که انگلستان فلسفه می‌خواندم، اول بار، پانزده سال پیش، سر کلاس «فلسفه اخلاق» راجر تریگ با این سخنِ جان استوارت میل آشنا شدم و آنرا پسندیدم. به رغم اینکه در این سخن میل و همچنین تأکید شوپنهاور بر لذاتِ ذهنی بصیرتی هست؛ اکنون که این سطور را می‌نویسم، سخن راسل را پخته‌تر، سنجیده‌تر و متناسب‌تر با تجربه زیسته نوع بشر بر روی کره خاکی یافته‌ام.

هر چند لذتی ژرفتر و دل‌انگیزتر از خواندن و اندیشیدن و نوشتن را در دنیا سراغ ندارم و تجربه نکرده‌ام، اموری که در ذیل «لذاتِ ذهنی» قرار می‌گیرند؛ در عین حال، تخفیفِ لذاتِ جسمی به قیمتِ برکشیدن لذاتِ ذهنی و یا فرونهادن لذاتِ ذهنی و برجسته کردنِ لذاتِ جسمی را ناقص و نا متوازن و نا تراشیده می‌انگارم و محلّ شکوفایی باطنی و معنوی. به نزد من، سالکِ مدرن، هم سهم ذهن و روح را می‌پردازد، هم سهم بدن و جسم را؛ و اینگونه به تعبیر یونگ، بلوغ روانی و تفرّد (individuation) را در زندگی خویش تجربه می‌کند و هم نورد افق‌های دور می‌شود:

زین روش بر اوج نور می‌روی ای برادر گر بر آذر می‌روی